

**KASALLIK TUFAYLI YOXUD MEHNAT QOBILIYATINI
YO'QOTGANLIK OQIBATIDA JAZODAN OZOD QILISHNING
HUQUQIY MEZONLARI VA AMALIY MUAMMOLARI: PROBATSIIYA
QONUNCHILIGI KONTEKSTIDA TAHLIL**

Orinbaev Djasurbek Jarasbaevich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi kursant

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20471980>

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (75-modda), Jinoyat-ijroiya kodeksi (165-modda) va 2024-yil 7-avgustda qabul qilingan "Probatsiya to'g'risida"gi O'RQ-938-son Qonun asosida kasallik tufayli yoxud mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilishning huquqiy mezonlari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Maqolada probatsiya xizmatining mazkur jarayondagi roli, tibbiy ekspertizaning huquqiy ahamiyati, probatsiya hisobidan chiqarish tartibi va qayta ijtimoiylashtirish mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, amaliyotda uchraydigan muammolar — ekspertiza xulosalarining kechikishi, probatsiya va tibbiy muassasalar o'rtasidagi axborot almashuvining yetarliligi, ozod qilingan mahkumlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimidagi kamchiliklar tahlil etiladi hamda ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: kasallik tufayli jazodan ozod qilish, mehnat qobiliyatini yo'qotish, probatsiya, probatsiya xizmati, Jinoyat kodeksi 75-modda, Jinoyat-ijroiya kodeksi 165-modda, tibbiy-mehnat ekspertizasi, ijtimoiy reintegratsiya, O'RQ-938-son Qonun.

Jinoyat huquqi sohasi odil sudlov va insonparvarlik tamoyillari o'rtasidagi

Contact: 99 826 99 56

muvozanatni ta'minlash masalasida doimo murakkab muammolarga duch keladi. Shunday muammolardan biri — jazoni o'tash jarayonida yoki hukm chiqarilgandan so'ng mahkumning og'ir kasallikka chalinishi yoxud mehnat qobiliyatini yo'qotishi holati hisoblanadi. Bunday hollarda davlat bir tomondan jinoyat uchun belgilangan jazo maqsadlarini (tuzatish, oldini olish, jamoani muhofaza qilish) ro'yobga chiqarish majburiyatini, ikkinchi tomondan esa insonning hayoti, sog'lig'i va qadr-qimmati huquqlarini muhofaza qilish majburiyatini bajarishi lozim bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida 2024-yil 7-avgustda qabul qilingan "Probatsiya to'g'risida"gi O'RQ-938-son Qonun (keyingi o'rinlarda — Probatsiya qonuni) ushbu sohadagi islohotlarning muhim bosqichini belgiladi. Qonun probatsiya nazoratidagi shaxsni probatsiya hisobidan chiqarish asoslarini qonuniy mustahkamladilar va ular orasida kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilishni alohida holat sifatida ko'rsatdi. Mazkur normaning amaliyotdagi tatbiq etilishi bir qator murakkab huquqiy va tashkiliy muammolarni keltirib chiqarmoqda, bu esa mavzuning ilmiy jihatdan tadqiq etilishini dolzarb qilib qo'yadi. Kasallik tufayli yoxud mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilish instituti O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (keyingi o'rinlarda — JK) 75-moddasida tartibga solinadi. JK 75-moddasi quyidagi ikkita asosiy holatni nazarda tutadi: birinchidan, hukm chiqarilganidan keyin o'z harakatlarining ahamiyatini anglay olmaydigan darajada ruhiy kasallikka chalingan mahkumni jazoni o'tashdan ozod qilish; ikkinchidan, jazo o'tashga to'sqinlik qiladigan og'ir boshqa kasallikka chalingan yoki mehnat qobiliyatini yo'qotgan mahkumni jazoni o'tashdan ozod qilish. Jinoyat-ijroiya kodeksining (keyingi o'rinlarda — JIK) 165-moddasi esa "Kasallik tufayli yoki mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilishga taqdim etish tartibi"ni belgilaydi. Mazkur moddaga binoan, jazo o'tashga to'sqinlik qiladigan kasallikka chalingan mahkumlar maxsus tibbiy komissiyadan o'tkazilib, tegishli xulosa asosida sudga taqdim etiladi. Sud esa tibbiy xulosa va

boshqa materiallarni ko'rib chiqqan holda mahkumni jazodan ozod qilish yoki qilmaslik to'g'risida ajrim chiqaradi. Probatsiya qonunining 3-moddasiga ko'ra, probatsiya — bu muayyan huquqdan mahrum qilish, majburiy jamoat ishlari, axloq tuzatish ishlari, ozodlikni cheklash tarzidagi jazolarning ijro etilishini ta'minlashga, mahkumlarga ijtimoiy-huquqiy va tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishga, shuningdek huquqbuzarliklarning oldini olish hamda ularga barham berishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuidir. Ushbu ta'rif shuni ko'rsatadiki, probatsiya nafaqat nazorat, balki ijtimoiy yordam funksiyasini ham o'z ichiga oladi. Probatsiya qonunida probatsiya nazoratidagi shaxsni probatsiya hisobidan chiqarish uchun quyidagi asoslar belgilangan: jazoni o'tab bo'lganlik; shartli hukmning bekor qilinganligi; jazoni o'tashdan muddatidan ilgari shartli ravishda ozod qilish bekor qilinganligi; jazoning o'talmagan qismi ozodlikdan mahrum qilish yoki jarima bilan almashtirilganligi; takroran jinoyat sodir etganlik uchun hukm qilinganlik; kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilinganlik; amnistiya akti yoki afv etish asosida jazodan ozod qilinganlik; sud hukmining (ajrimining) bekor qilinganligi; probatsiya nazoratidagi shaxsning vafot etganligi. Ko'rinib turibdiki, kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotganlik probatsiya hisobidan chiqarishning to'laqonli mustaqil asosi sifatida qonuniy mustahkamlangan. Mazkur normaning muhim huquqiy natijasi shundaki, probatsiya nazoratidagi shaxsni hisobdan chiqarish uchun ko'rsatilgan asoslardan birining yuzaga kelganligini tasdiqlovchi hujjat kelib tushgan paytdan e'tiboran 3 soat ichida tuman (shahar) probatsiya bo'linmasi tomonidan tegishli qaror qabul qilinishi shart. Bu qonuniy muddatning belgilanishi probatsiya xizmatiga majburiy va zudlik bilan harakat qilish vazifasini yuklaydi. Kasallik tufayli yoxud mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilish uchun bir vaqtning o'zida bir necha huquqiy mezon to'liqsiz bo'lishi kerak. JK 75-moddasi "jazo o'tashga to'sqinlik qiladigan" kasallik to'g'risida so'z yuritadi, ya'ni kasallik shaxsning jazo o'tashiga bevosita to'sqinlik qilishi, uni

jismoniy yoki ruhiy jihatdan imkonsiz qilib qo'yishi lozim. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida jazo o'tashga to'sqinlik qiluvchi kasalliklarning maxsus ro'yxati mavjud bo'lib, ushbu ro'yxat tartibga solingan hujjat asosida tibbiy komissiya xulosasi beriladi. JIK 165-moddasiga muvofiq, ozod qilish jarayoni qat'iy tartib-taomillardan iborat: jazoni ijro etish muassasasining tibbiy xizmati dastlabki ko'rikni o'tkazadi; zaruriy tibbiy hujjatlar to'planadi; maxsus tibbiy komissiya boshqaruv organlari tasdig'i bilan tuziladi; komissiya xulosasi prokuratura organlari orqali sudga taqdim etiladi; sud ajrim chiqaradi. Probatsiya xizmatining mazkur zanjirdagi roli esa yuridik tomondan qiyinchilik tug'diradi, chunki ijtimoiy jazo (probatsiya ostidagi jazo) ni o'tayotgan mahkumlar uchun jarayon ozodlikdan mahrum qilish muassasalaridan biroz farq qiladi. Probatsiya qonunining 4-moddasida belgilangan tamoyillar orasida insonparvarlik prinsipi (6-modda) va tabaqalashtirish va individual yondashish prinsipi (8-modda) alohida o'rin egallaydi. Insonparvarlik prinsipi shaxs qadr-qimmatini hurmat qilishni, probatsiya nazoratidagi shaxslarga munosabatda shafqatsiz va qo'pol muomala qo'llanilmasligini ta'minlaydi. Tabagalashtirish prinsipi esa mahkumning shaxsiy xususiyatlari, kasalligining og'irligi va qayta jinoyat sodir etish xavfini inobatga olgan holda yondashishni talab etadi. Mazkur tamoyillar kasallik tufayli jazodan ozod qilishda sud va probatsiya xizmatiga yo'l-yo'riq bo'lib xizmat qilishi lozim. Xalqaro huquq normalariga ko'ra — jumladan, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktga ko'ra — davlat tomonidan cheklanishi mumkin bo'lmagan huquqlardan biri insonning vijdon azobi chektirishdan himoyalani sh huquqidir. Tibbiy jihatdan jazo o'tash mumkin bo'lmagan paytda jazo o'tashni davom ettirish mazkur kafolat bilan ziddiyat tug'dirishiga olib keladi. Shu sababli probatsiya xizmati, prokuratura va sudlar ushbu mezonni ham baholash doirasiga kiritishlari lozim. Probatsiya qonunining 12-moddasiga ko'ra, IIV Jamoat xavfsizligi departamentining Probatsiya xizmati probatsiyani amalga oshirish sohasida mas'ul organ hisoblanadi. Probatsiya

xizmatining kasallik tufayli jazodan ozod qilish jarayonidagi vazifalari bir necha yo'nalishda ko'rinadi. Birinchi vazifa — monitoring va dastlabki aniqlash. Probatsiya xizmati xodimlari o'z nazorati ostidagi shaxslarning holatini muntazam kuzatib boradi. Probatsiya nazoratidagi shaxslar qonunga muvofiq majburiy va profilaktik tibbiy ko'rikdan o'tishi shart. Sog'liq holati yomonlashsa yoki mehnat qobiliyatini yo'qotish belgilari kuzatilsa, probatsiya xodimi tegishli tibbiy muassasaga yo'llash va protsessual choralarni boshlash majburiyatini zimmasiga oladi. Ushbu dastlabki aniqlash bosqichi amaliyotda juda muhim, chunki kasallikning o'z vaqtida aniqlanishi jarayonning tezkor va qonuniy amalga oshirishini ta'minlaydi. Ikkinchi vazifa — hujjatlashtirish va taqdim etish. Probatsiya qonuniga ko'ra, kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilinganlik probatsiya hisobidan chiqarishning asosi hisoblanadi, va ushbu asos yuzaga kelganligini tasdiqlovchi hujjat kelib tushganda 3 soat ichida qaror qabul qilinishi shart. Demak, probatsiya xizmati bu hujjatni qabul qilish, tekshirish va qarorni o'z vaqtida chiqarish uchun tashkiliy tayyorgarlik ko'rishi zarur. Uchinchi vazifa — profilaktik hisobga qo'yish. Probatsiya qonuniga muvofiq, shaxs probatsiya hisobidan chiqarilgan paytdan e'tiboran 24 soat ichida profilaktik hisobga qo'yiladi. Bu norma ozod qilingan mahkumni nazorat va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash doirasidan chiqarib yubormaslik maqsadini ko'zlaydi. Kasallik tufayli ozod qilingan shaxslar ko'pincha ijtimoiy jihatdan zaif bo'ladi — ularning ish qobiliyati cheklangan, daromadi yo'q, oilaviy aloqalari uzilgan bo'lishi mumkin. Profilaktik hisobga qo'yish va tegishli ijtimoiy yordam ko'rsatish shu vaziyatda muhim rol o'ynaydi. To'rtinchi vazifa — idoralararo hamkorlik. Probatsiya qonunining 13-moddasiga ko'ra, probatsiya nazoratini amalga oshirishga ko'maklashuvchi sub'ektlar jumlasiga mehnat organlari, davlat sog'liqni saqlash tizimini boshqarish organlari va sog'liqni saqlash muassasalari, Oila va xotin-qizlar qo'mitasi, ta'lim tashkilotlari va Yoshlar ishlari agentligi kiradi. Kasallik tufayli ozod qilingan

shaxslar bilan ishlashda probatsiya xizmati sog'liqni saqlash organlari bilan birgalikda ijtimoiy qayta integratsiya dasturlarini amalga oshirishi lozim. Kasallik tufayli yoxud mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilish institutini amaliyotda tatbiq etishda bir qator tizimli muammolar mavjud. Birinchi va eng muhim muammo — tibbiy xulosani olish jarayonining haddan tashqari cho'zilib ketishi hisoblanadi. JIK 165-moddasi tibbiy komissiya tuzilishi va xulosa berilishi tartibi haqida qat'iy muddatlar belgilamaydi. Amaliyotda tibbiy komissiyadan o'tish uchun bir necha oylar kerakli bo'lib qolishi mumkin. Bu vaqt mobaynida shaxs jismoniy jihatdan jazo o'tashga qodir bo'lmasa-da, yuridik jihatdan mahkum sifatida hisobda turadi. Ushbu holat insonparvarlik prinsipi bilan to'g'ridan-to'g'ri ziddiyat tug'diradi. Muammoning yana bir jihati — probatsiya tizimida (muayyan huquqdan mahrum qilish, axloq tuzatish ishlari, ozodlikni cheklash kabi jazolarni o'tayotgan shaxslar) tibbiy ekspertizaga yo'llash tartibi aniq belgilanmaganligi. Ozodlikdan mahrum qilish muassasalaridan farqli o'laroq, probatsiya nazoratidagi shaxslar jamoada yashab, bemorlar sifatida tibbiy muassasalar orqali ko'rik o'tkazadilar, biroq bu jarayon hujjatlashtirish va probatsiya xizmati bilan muvofiqlashtirishning muayyan tartibini talab etadi. Probatsiya xizmati va sog'liqni saqlash muassasalari o'rtasida ma'lumot almashishning yagona elektron tizimi mavjud emas. Buning natijasida probatsiya nazoratidagi shaxsning sog'lig'i haqidagi ma'lumotlar vaqtida va to'liq shaklda probatsiya xodimiga etib bormaydi. Probatsiya qonunining 13-moddasida belgilangan idoralararo hamkorlik mexanizmi huquqiy jihatdan mavjud bo'lsada, uning amaliy amalga oshirilishi uchun yagona ma'lumotlar bazasi, standart hujjatlar va protokollar yo'q. Bundan tashqari, probatsiya xizmati xodimlariga tibbiy terminlar va kasallik holatlari bo'yicha maxsus tayyorgarlik ko'rish imkoni cheklangan. Natijada tibbiy ko'rsatkichlarni huquqiy mezonlar bilan to'g'ri mos keltirib qo'yish qiyin bo'lib qolmoqda. Kasallik tufayli ozod qilingan shaxslar ko'pincha ayniqsa ojiz ijtimoiy

ahvolga tushib qoladi. Ular, bir tomondan, ozodlikdan keyin mehnat bozorida o'z o'rnini topa olmaydi; ikkinchi tomondan, sog'liqni saqlash xizmatlari va ijtimoiy nafaqalardan foydalanish uchun muayyan hujjatlashtirish talablari mavjud bo'lib, bu hujjatlarni mustaqil to'plash ularga qiyin. Probatsiya qonunining 13-14-moddalarida mehnat organlari va sog'liqni saqlash muassasalarining probatsiyaga ko'maklashuvchi sub'ektlar sifatida qatnashishi nazarda tutilgan, ammo kasallik tufayli ozod qilingan shaxslar uchun maxsus moslashtirilgan dasturlar qonun matnida aniq belgilanmagan. Profilaktik hisobga qo'yish (probatsiya hisobidan chiqarilganidan keyin 24 soat ichida) mexanizmi mavjud bo'lsa-da, bu mexanizm ushbu toifadagi shaxslar uchun qaysi maxsus chora-tadbirlarni o'z ichiga olishi lozim ekani qonunda etarlicha aniqlanmagan. "Profilaktik hisob" esa ko'pincha faqat nazorat funksiyasi sifatida qabul qilinib, ijtimoiy yordam funksiyasi ikkinchi o'ringa tushib qoladi. JK 75-moddasida "jazo o'tashga to'sqinlik qiladigan" kasallik va "mehnat qobiliyatini yo'qotish" mezonlari mavjud. Biroq "mehnat qobiliyatini yo'qotish" tushunchasini jazo o'tash bilan bog'lash amaliyotda turlicha talqin etilmoqda. Masalan, axloq tuzatish ishlari yoki ozodlikni cheklash tariqasidagi jazo uchun aytilsa, mehnat qobiliyatining yo'qolishi bevosita jazo o'tashning asosiy talabiga — ish bajarishga — to'sqinlik qiladi. Biroq muayyan huquqdan mahrum qilish yoki jarima tarzidagi jazolar uchun bunday to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik ancha murakkab. Probatsiya qonunchiligida bu farqni aniqlab beruvchi qo'shimcha me'yoriy tartibga solish zarurligini amaliyot ko'rsatmoqda. Yuqorida tahlil qilingan muammolarni bartaraf etish va probatsiya qonunchiligini takomillashtirish uchun quyidagi ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqildi.

Birinchidan, JIK 165-moddasiga o'zgartirish kiritish tavsiya etiladi. Tibbiy komissiya tomonidan xulosa berish uchun aniq muddat (masalan, ariz kelib tushganidan 30 kun ichida) belgilanishi lozim. Shuningdek, probatsiya nazoratidagi shaxslar uchun tibbiy ko'rik va ekspertizaga yo'llash tartibini maxsus tartibga

oluvchi qoida JIK ga kiritilishi maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, Probatsiya qonuniga 12-moddani kengaytirish orqali probatsiya xizmatining tibbiy muassasalar bilan o'zaro aloqasi uchun standart protokollar ishlab chiqilishi va Sog'liqni saqlash vazirligi bilan birgalikda elektron axborot almashish tizimini yo'lga qo'yish belgilanishi tavsiya etiladi. Bu ishga Probatsiya qonunining 13-moddasi negizida idoralararo normativ hujjat sifatida ham yondashilishi mumkin.

Uchinchidan, kasallik tufayli ozod qilingan shaxslar uchun maxsus ijtimoiy reintegratsiya dasturini qonuniy mustahkamlash zarur. Ushbu dastur tibbiy rehabilitatsiya bilan ijtimoiy xizmatlar, uy-joy, moddiy ta'minot va psixologik yordamni mujassamlashtirishi kerak. Probatsiya qonunining 14-moddasida mehnat organlari vakolatlariga ushbu toifadagi shaxslar uchun maxsus yordam choralarini kiritish lozim.

To'rtinchidan, probatsiya xodimlarini tibbiy-huquqiy masalalar bo'yicha muntazam malaka oshirish dasturini joriy etish zarur. Kasallik tufayli jazodan ozod qilish jarayonida probatsiya xodimi nafaqat huquqiy, balki tibbiy minimal bilimlarga ham ega bo'lishi lozim — tibbiy hujjatlarni to'g'ri sharhlash, shaxsni tibbiy muassasaga yo'llash va ekspertiza natijalari asosida ish olib borish ko'nikmalarini egallashi kerak.

Beshinchidan, JK 75-moddasiga "probatsiya nazoratidagi shaxslar" bilan bog'liq mehnat qobiliyatini yo'qotish mezonini aniqlashtiruvchi izoh qo'shish tavsiya etiladi. Bu izoh qaysi jazo turida qaysi darajadagi mehnat qobiliyatini yo'qotish jazodan ozod qilish uchun yetarli asosni tashkil etishini belgilab berishi lozim.

Kasallik tufayli yoxud mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilish instituti O'zbekiston Respublikasi jinoyat huquqining insonparvarlik

tamoyillarini aks ettiruvchi muhim mexanizmi hisoblanadi. 2024-yilgi Probatsiya qonunining qabul qilinishi ushbu institutni yangi huquqiy muhitga moslashtirishda muhim qadamni ifoda etdi: kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilinganlik probatsiya hisobidan chiqarishning alohida va mustaqil asosi sifatida qonuniy mustahkamlandi. Biroq huquqiy mezonlarning nazariy jihatdan mavjudligi ularning amaliyotda samarali tatbiq etilishini o'z-o'zicha ta'minlamaydi. Tibbiy ekspertizaga muddatlarning belgilanmaganligi, probatsiya va sog'liqni saqlash tizimlari o'rtasidagi axborot almashishning yetarliligi, ozod qilingan mahkumlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimidagi bo'shliqlar — bularning barchasi amaliy muammolar sifatida o'z yechimini kutmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun taklif etilayotgan qonunchilik takomillashtirishlari, idoralararo elektron tizimni yo'lga qo'yish, probatsiya xodimlarini tibbiy-huquqiy masalalar bo'yicha tayyorlash va kasallik tufayli ozod qilingan shaxslar uchun maxsus ijtimoiy reintegratsiya dasturini joriy etish — bularning barchasi probatsiya qonunchiligini xalqaro standartlarga yanada moslashtirishi, insonparvarlik va tabaqalashtirish tamoyillarini to'liqroq ta'minlashi hamda O'zbekiston Respublikasida qayta jinoyat sodir etish darajasini pasaytirishga munosib hissa qo'shishi mumkin.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (1992-yil 8-dekabrda qabul qilingan, so'nggi o'zgartirishlar bilan). — <https://lex.uz/acts/35869>
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (1994-yil 22-sentabrda qabul qilingan, o'zgartirishlar bilan). 75-modda. "Kasallik yoki mehnat qobiliyatini yo'qotish oqibatida jazodan ozod qilish". — <https://lex.uz/docs/-111453>
3. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi (1997-yil 25-aprelda qabul qilingan, o'zgartirishlar bilan). 165-modda. "Kasallik tufayli yoki mehnat

qobiliyatini yo'qotganlik oqibatida jazodan ozod qilishga taqdim etish tartibi". —
<https://lex.uz/docs/-163629>

4. "Probatsiya to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining Qonuni. O'RQ-938-son, 07.08.2024-y. — <https://lex.uz/uz/docs/-7050441>

5. O'zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonuni. — <https://lex.uz/docs/3260337>

6. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt (1966-yil 16-dekabr, BMT). O'zbekiston tomonidan ratifikatsiya qilingan.

7. BMT ning mahkumlar bilan muomala qilish bo'yicha minimal standart qoidalari (Nelson Mandela qoidalari, 2015-yil). — BMT hujjati A/RES/70/175.

8. Tursunov B.T. Huquqbuzarlik profilaktikasining nazariy asoslari. — Toshkent: TDYUI, 2021.

9. Xoliqov A.A. Probatsiya xizmati: vakolat va amaliyot. // Huquq va jamiyat jurnali. — 2023. — №2.

10. Umarov D.N. Jazodan ozod qilishning huquqiy mexanizmlari: nazariy va amaliy tahlil. // O'zbekiston Respublikasi Huquqiy tadqiqotlar jurnali. — 2024. — №1.

11. Rahimov S.R. Mahkumlarni ijtimoiy moslashtirish: probatsiya tizimining roli. — Toshkent: IIV Akademiyasi, 2022.

